

หลักนิติธรรมในรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560: ข้อสังเกตต่อการบังคับใช้ใน บริบทของสังคมประชาธิปไตยของไทย*

THE RULE OF LAW IN THE 2017 CONSTITUTION: OBSERVATIONS ON ITS ENFORCEMENT IN THE CONTEXT OF THAILAND'S DEMOCRATIC SOCIETY

เฉลียว นครจันทร์

Chaliew Nakornjuntra

นักวิชาการอิสระ

Independent scholar, Thailand

Corresponding Author's Email: Chaliao1419@gmail.com

วันที่รับบทความ : 3 กรกฎาคม 2568; วันแก้ไขบทความ 7 กรกฎาคม 2568; วันตอบรับบทความ : 9 กรกฎาคม 2568

Received 3 July 2025; Revised 7 July 2025; Accepted 9 July 2025

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อวิเคราะห์บทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับหลักนิติธรรมในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2560 2) ศึกษารูปแบบและข้อจำกัดในการบังคับใช้หลักนิติธรรมในทางปฏิบัติ 3) เสนอข้อพิจารณาทางวิชาการเพื่อการธำรงและพัฒนาหลักนิติธรรมในบริบทของสังคมไทยที่เป็นประชาธิปไตยแบบจำกัด โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพเก็บข้อมูลผ่านแบบบันทึกการวิเคราะห์เนื้อหาของรัฐธรรมนูญและข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 7 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพ และตีความหมายของบทบัญญัติและคำวินิจฉัยศาลภายใต้กรอบแนวคิดหลักนิติธรรมและประชาธิปไตยจำกัด

Citation:



* เฉลียว นครจันทร์. (2568). หลักนิติธรรมในรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560: ข้อสังเกตต่อการบังคับใช้ในบริบทของสังคมประชาธิปไตยของไทย. วารสารสหศาสตร์การพัฒนาสังคม, 3(4), 1-13.

Chaliew Nakornjuntra. (2025). The Rule Of Law In The 2017 Constitution: Observations On Its Enforcement In The Context Of Thailand's Democratic Society. Journal of Interdisciplinary Social Development, 3(4), 1-13.;

DOI: <https://doi.org/10.>

Website: <https://so12.tci-thaijo.org/index.php/JISDIADP/>

ผลการวิจัยพบว่า 1) รัฐธรรมนูญ พ.ศ.2560 ได้บัญญัติหลักนิติธรรมไว้อย่างชัดเจนในเชิงนโยบายและกฎหมาย แต่ยังคงกลไกและมาตรการที่เข้มแข็งในการบังคับใช้และการกำกับดูแลส่งผลให้การนำหลักนิติธรรมไปปฏิบัติในทางปฏิบัติมีข้อจำกัดอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของโครงสร้างอำนาจที่ไม่สมดุลและมีอำนาจนอกระบบ เช่นการใช้อำนาจตามมาตรา 44 ซึ่งลดทอนบทบาทขององค์กรอิสระและกระบวนการตรวจสอบถ่วงดุล 2) บทบาทขององค์กรตุลาการและองค์กรอิสระยังถูกจำกัดความเป็นอิสระและมีการแทรกแซงทางการเมืองส่งผลให้หลักนิติธรรมถูกใช้อย่างเลือกปฏิบัติและไม่เท่าเทียมกันทางปฏิบัติ 3) งานวิจัยเสนอว่าการธำรงหลักนิติธรรมอย่างยั่งยืนจำเป็นต้องอาศัยการปฏิรูปโครงสร้างองค์กรตุลาการและองค์กรอิสระ การส่งเสริมวัฒนธรรมนิติธรรม และการเพิ่มบทบาทของประชาชนและภาคประชาสังคมในการตรวจสอบและถ่วงดุลอำนาจรัฐ ทั้งนี้เพื่อสร้างรัฐที่มีนิติธรรมอย่างแท้จริงและยั่งยืนในอนาคต

คำสำคัญ: หลักนิติธรรม, รัฐธรรมนูญ, การบังคับใช้, สังคมประชาธิปไตย, ไทย

Abstract

This research aims to: (1) analyze the provisions related to the rule of law in the Constitution of the Kingdom of Thailand B.E. 2560 (2017); (2) examine the forms and limitations of the practical implementation of the rule of law; and (3) propose academic considerations for maintaining and developing the rule of law within the context of Thailand's limited democracy. This study adopts a qualitative research methodology, collecting data through content analysis of the Constitution, as well as interviews with seven key informants. The data is analyzed using qualitative content analysis and interpretation of legal provisions and court rulings based on the conceptual framework of the rule of law and limited democracy.

The findings indicate that: (1) although the 2017 Constitution explicitly incorporates the rule of law both as a policy and legal principle, it lacks strong enforcement mechanisms and oversight measures. This has led to significant limitations in the practical application of the rule of law, particularly within the

context of an imbalanced power structure and the existence of extra-constitutional powers, such as those exercised under Section 44, which undermine the roles of independent bodies and the system of checks and balances; (2) the independence of the judiciary and independent agencies remains constrained, with evidence of political interference, resulting in discriminatory and unequal application of the rule of law in practice; and (3) the research suggests that sustainable preservation of the rule of law requires structural reform of the judiciary and independent agencies, promotion of a legal culture rooted in the rule of law, and greater participation of citizens and civil society in monitoring and balancing state power. These efforts are essential to establishing a genuinely and sustainably rule-based state in the future.

Keywords: Rule of Law, Constitution, Enforcement, Democratic Society, Thailand

บทนำ

หลักนิติธรรม (Rule of Law) ถือเป็นหลักการพื้นฐานที่ทำหน้าที่กำกับความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชนโดยการวางกรอบให้การใช้อำนาจอรัฐต้องอยู่ภายใต้กฎหมายอย่างเป็นระบบและมีความชอบธรรม หลักการนี้เป็นรากฐานของระบอบประชาธิปไตยซึ่งมิใช่เพียงแต่การมีการเลือกตั้ง แต่ยังต้องรับรองสิทธิ เสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของประชาชน (Dicey, 1885; Tamanaha, 2004) ในบริบทของประเทศไทยหลักนิติธรรมกลายเป็นหัวใจสำคัญในยุคหลังรัฐประหาร โดยเฉพาะเมื่อมีความพยายามแสดงให้เห็นว่าแม้จะอยู่ภายใต้ระบอบที่มีข้อจำกัดต่อประชาธิปไตย แต่รัฐก็ยังดำเนินไปภายใต้กฎหมายอย่างเคร่งครัด แต่ความจริงทางการเมืองไทยและการใช้อำนาจในทางปฏิบัติกลับสะท้อนถึงความย้อนแย้งของการบังคับใช้หลักนิติธรรมในสังคมที่ประชาธิปไตยถูกจำกัดอย่างเป็นระบบ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ถูกประกาศใช้ภายหลังรัฐประหาร พ.ศ. 2557 โดยคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) และถูกออกแบบขึ้นในบริบทของการควบคุมอำนาจผ่านโครงสร้างรัฐธรรมนูญที่มุ่งจำกัดบทบาทของพรรคการเมือง สภาผู้แทนราษฎร และภาคประชาชนอย่างมีนัยสำคัญ (Chachavalpongpun, 2017) แม้รัฐธรรมนูญฉบับนี้จะมีบทบัญญัติกล่าวถึงหลักนิติธรรมในบททั่วไป แต่ข้อเท็จจริงเชิงโครงสร้างได้สะท้อนถึงการใช้

กฎหมายเป็นเครื่องมือของอำนาจมากกว่าการเป็นข้อจำกัดของอำนาจรัฐ ปรากฏการณ์เช่นนี้ก่อให้เกิดคำถามต่อความจริงใจของการอ้างหลักนิติธรรมภายใต้กรอบรัฐธรรมนูญที่ผลิตขึ้นในบริบทแห่งการรัฐประหาร

ในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมาหลักนิติธรรมได้กลายเป็นแนวคิดสำคัญที่ถูกหยิบยกขึ้นมาเพื่อวัดความชอบธรรมของการใช้อำนาจรัฐในสังคมประชาธิปไตย ในบริบทของประเทศไทย โดยเฉพาะภายใต้รัฐธรรมนูญ พ.ศ.2560 ที่ถูกออกแบบขึ้นภายหลังการรัฐประหาร หลักนิติธรรมในเชิงนิติบัญญัติแม้จะถูกบรรจุไว้อย่างชัดเจน แต่การบังคับใช้กลับสะท้อนถึงความย้อนแย้งระหว่างหลักการกับความเป็นจริงทางการเมือง ก่อให้เกิดคำถามอย่างลึกซึ้งว่าหลักนิติธรรมภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับนี้เป็นกลไกเพื่อคุ้มครองสิทธิของประชาชนจริงหรือไม่ หรือเป็นเพียงเครื่องมือสร้างความชอบธรรมให้อำนาจที่ไม่ผ่านกระบวนการประชาธิปไตย

บทความวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อพิจารณาและวิเคราะห์การประยุกต์ใช้หลักนิติธรรมในบริบทของรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2560 โดยมุ่งเน้นการสำรวจความเชื่อมโยงระหว่างหลักนิติธรรมตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญกับข้อเท็จจริงในการบังคับใช้ในทางปฏิบัติ ทั้งนี้จะเน้นการชี้ให้เห็นถึงข้อจำกัดเชิงโครงสร้างทางการเมืองและกฎหมาย ที่ส่งผลให้หลักนิติธรรมกลายเป็นเพียง “วาทกรรมทางรัฐธรรมนูญ” มากกว่าจะเป็นหลักปฏิบัติที่แท้จริงในระบอบประชาธิปไตย (Ginsburg & Simpser, 2014) จากปัญหาข้างต้นนำไปสู่คำถามหลักว่า “หลักนิติธรรมที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2560 ถูกนำไปใช้จริงในระดับใดภายใต้บริบทของสังคมประชาธิปไตยจำกัดให้เหมาะสมได้อย่างไร?” เพื่อทำความเข้าใจความย้อนแย้งในการบังคับใช้หลักนิติธรรมในบริบทของรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2560 อย่างเป็นระบบ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์บทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับหลักนิติธรรมในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2560 โดยเปรียบเทียบกับมาตรฐานสากลของหลักนิติธรรมในระบอบประชาธิปไตย
2. เพื่อศึกษารูปแบบและข้อจำกัดในการบังคับใช้หลักนิติธรรมในทางปฏิบัติ ภายใต้บริบทของโครงสร้างอำนาจที่ไม่เป็นประชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2560
3. เพื่อเสนอข้อพิจารณาทางวิชาการเกี่ยวกับแนวทางการอ้างและพัฒนาหลักนิติธรรมในบริบทของสังคมไทยที่มีข้อจำกัดเชิงโครงสร้างและทางการเมือง

การทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดหลักนิติธรรม (Rule of Law) เป็นหลักการพื้นฐานที่นักคิดด้านกฎหมายมหาชนทั่วโลกให้ความสำคัญ โดยมีจุดร่วมหลักคือการที่อำนาจรัฐต้องถูกจำกัดให้อยู่ภายใต้กฎหมายอย่างมีเหตุมีผลและตรวจสอบได้ ซึ่งต่างจาก “การปกครองโดยกฎหมาย” (Rule by Law) ที่อาจใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือของอำนาจเผด็จการ (Raz, 1979) นักวิชาการจำนวนหนึ่ง เช่น Tamanaha (2004) ได้เสนอว่าหลักนิติธรรมที่แท้จริงต้องประกอบด้วยเงื่อนไขสำคัญ เช่น ความชัดเจนของกฎหมาย ความเสมอภาคในการบังคับใช้ และการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน หลักการเหล่านี้มิใช่เพียงรูปแบบของกฎหมายเท่านั้น แต่ต้องมีเนื้อหาที่สอดคล้องกับคุณค่าสาธารณะและความยุติธรรมทางสังคมด้วย

ในบริบทของประเทศไทยหลักนิติธรรมถูกนำมาบัญญัติในรัฐธรรมนูญหลายฉบับ โดยเฉพาะรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2540 ซึ่งได้รับการยอมรับว่าเป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกที่ทำให้ความสำคัญต่อหลักนิติธรรมอย่างเป็นระบบ ผ่านการกำหนดสิทธิเสรีภาพของประชาชนและกลไกตรวจสอบอำนาจรัฐอย่างชัดเจน อย่างไรก็ตามหลังรัฐประหาร พ.ศ.2549 และโดยเฉพาะในรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2560 ลักษณะการบัญญัติหลักนิติธรรมกลับมีลักษณะ “เชิงถ้อยคำ” มากกว่า “เชิงโครงสร้าง” กล่าวคือ แม้จะมีการกล่าวถึงคำว่า “หลักนิติธรรม” ในมาตรา 3 และมาตรา 26 แต่กลไกการประกันสิทธิเสรีภาพและการตรวจสอบถ่วงดุลกลับอ่อนแอลงอย่างมีนัยสำคัญ ปรากฏการณ์นี้สะท้อนถึงการใช้หลักนิติธรรมเป็นเพียงสัญลักษณ์ในทางนิติบัญญัติ โดยไม่ได้มีผลจริงต่อการจำกัดอำนาจรัฐหรือคุ้มครองสิทธิของประชาชน

ภายใต้บริบทของประชาธิปไตยแบบจำกัด หรือที่นักรัฐศาสตร์บางรายเรียกว่า “ระบอบประชาธิปไตยอ่อนแอ” (Illiberal democracy) หลักนิติธรรมมักถูกลดทอนให้เป็นเพียงกลไกเชิงกฎหมายที่รับใช้ผู้มีอำนาจ มากกว่าจะเป็นเครื่องมือในการจำกัดอำนาจนั่นเอง ประเทศไทยภายใต้รัฐธรรมนูญ พ.ศ.2560 สะท้อนลักษณะนี้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะในช่วงการใช้อำนาจตามมาตรา 44 ซึ่งให้อำนาจหัวหน้าคณะรัฐประหารสามารถออกคำสั่งที่มีผลเทียบเท่ากฎหมาย โดยไม่ต้องรับผิดชอบทางกฎหมายใดๆ ในภายหลังแม้ในทางทฤษฎี รัฐธรรมนูญจะรับรองหลักนิติธรรม แต่ในทางปฏิบัติกลับเป็นการใช้กฎหมายเพื่อสร้าง “ความมั่นคงของอำนาจ” มากกว่าการสร้าง “ความมั่นคงของสิทธิ” ส่งผลให้หลักนิติธรรมกลายเป็นเพียงวาทกรรมเชิงรัฐธรรมนูญที่ไม่สามารถแปรเปลี่ยนเป็นหลักปฏิบัติที่ยั่งยืนในทางประชาธิปไตยได้จริง บทบาท

ของศาลรัฐธรรมนูญในฐานะผู้อธิบายและวางแนวทางการตีความหลักนิติธรรมมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการแปรหลักการตามรัฐธรรมนูญไปสู่การปฏิบัติในชีวิตจริง

งานวิจัยเกี่ยวกับนิติธรรมของไทยชี้ให้เห็นว่า ศาลรัฐธรรมนูญไทยมักใช้หลักนิติธรรมในลักษณะคับแคบและมุ่งเน้นการอ้างเสถียรภาพของระบอบมากกว่าการคุ้มครองสิทธิและตรวจสอบอำนาจ (Khemthong, 2020) ตัวอย่างสำคัญเช่นคำวินิจฉัยที่เกี่ยวข้องกับการยุบพรรคการเมืองหรือการรับรองอำนาจของ คสช. มักสะท้อนการให้ความชอบธรรมกับอำนาจนอกระบบ มากกว่าการตั้งคำถามต่อความชอบธรรมของอำนาจนั้นตามหลักนิติธรรม (Harding & Leyland, 2011) ปรากฏการณ์นี้แสดงให้เห็นถึงแนวโน้มของการใช้หลักนิติธรรมเป็นเครื่องมือรับรองโครงสร้างอำนาจที่ไม่เป็นประชาธิปไตย อันเป็นลักษณะร่วมของรัฐธรรมนูญในบริบทประชาธิปไตยจำกัด

การเปรียบเทียบกับประเทศอื่นในภูมิภาค เช่น ตุรกี รัสเซีย และฮังการี ซึ่งจัดอยู่ในกลุ่มประชาธิปไตยจำกัด พบว่าหลักนิติธรรมในรัฐธรรมนูญของประเทศเหล่านี้มักถูกใช้เพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับอำนาจรัฐในลักษณะที่จำกัดเสรีภาพของประชาชนและควบคุมการตรวจสอบถ่วงดุลอย่างเข้มงวด (Levitsky & Way, 2010) กรณีศึกษาจากประเทศเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าการมีบทบัญญัติรัฐธรรมนูญที่รับรองหลักนิติธรรมเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอที่จะรักษาหลักนิติธรรมได้ หากขาดกลไกและวัฒนธรรมทางการเมืองที่ส่งเสริมความโปร่งใส การมีส่วนร่วมของประชาชน และความเป็นอิสระของตุลาการ ซึ่งเป็นบทเรียนที่สำคัญสำหรับการพัฒนารัฐธรรมนูญและหลักนิติธรรมในประเทศไทย

ในทิศทางเดียวกันนักวิชาการหลายท่านเน้นย้ำว่าการอ้างหลักนิติธรรมอย่างแท้จริงในสังคมที่มีประชาธิปไตยจำกัด จำเป็นต้องอาศัยการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างทางการเมืองและวัฒนธรรมกฎหมายควบคู่กันไป (Tamanaha, 2004; Ginsburg & Simpser, 2014) กล่าวคือการมีบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญเพียงอย่างเดียวไม่สามารถสร้างนิติรัฐที่สมบูรณ์ได้ หากสถาบันการเมืองยังคงขาดความเป็นอิสระและประชาชนขาดอำนาจมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง งานวิจัยเหล่านี้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการสร้าง “วัฒนธรรมนิติธรรม” (Rule of Law culture) ที่ส่งเสริมความโปร่งใส การตรวจสอบถ่วงดุล และความรับผิดชอบทางการเมืองเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะทำให้หลักนิติธรรมไม่เป็นเพียงแค่วาทกรรมแต่กลายเป็นหลักปฏิบัติที่ยั่งยืนในบริบทของสังคมไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงเอกสาร (Documentary Content Analysis) เพื่อศึกษาบทบัญญัติรัฐธรรมนูญ คำวินิจฉัยศาล และงานวิชาการที่เกี่ยวข้องกับหลักนิติธรรมและบริบทการเมืองของประเทศไทย นอกจากนี้ยังใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (Critical Discourse Analysis) เพื่อทำความเข้าใจและประเมินผลกระทบของหลักนิติธรรมภายใต้โครงสร้างอำนาจที่จำกัด ประชากรของการวิจัยคือรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2560 และคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ รวมถึงบทความและงานวิจัยทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับหลักนิติธรรมและบริบทการเมืองในประเทศไทยในช่วงปี 2557-ปัจจุบัน ส่วนกลุ่มตัวอย่างที่เลือกวิเคราะห์เชิงลึกและสัมภาษณ์เชิงลึก ได้แก่ มาตราและบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับหลักนิติธรรมในรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2560 คำวินิจฉัยที่สำคัญของศาลรัฐธรรมนูญ ที่เกี่ยวข้องกับการตีความหลักนิติธรรม งานวิจัยและบทความวิชาการที่มีการวิเคราะห์หลักนิติธรรมในบริบทไทยและเปรียบเทียบกับประเทศอื่น

กลุ่มตัวอย่างเอกสารถูกคัดเลือกโดยวิธีการ “การสุ่มแบบเฉพาะเจาะจง” (Purposive Sampling) โดยเน้นเอกสารที่มีความเกี่ยวข้องและสำคัญต่อประเด็นวิจัย และสัมภาษณ์เชิงลึกจำนวน 7 คน เครื่องมือหลักในการเก็บข้อมูลคือ “แบบบันทึกการวิเคราะห์เนื้อหา” (Content Analysis Record Form) ที่จัดทำขึ้นเพื่อเก็บข้อมูลสำคัญ ข้อมูลถูกเก็บรวบรวมจากฐานข้อมูลกฎหมายและศาลรัฐธรรมนูญ รวมถึงวารสารวิชาการและฐานข้อมูลออนไลน์ของมหาวิทยาลัย ในช่วงปี 2557-ปัจจุบัน โดยผู้วิจัยได้รวบรวมและคัดกรองเอกสารตามเกณฑ์ที่กำหนดในขั้นตอนการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง ข้อมูลที่ได้จากการบันทึกและรวบรวมจะถูกวิเคราะห์โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพ (Qualitative Content Analysis) และตีความหมายของบทบัญญัติและคำวินิจฉัยศาลภายใต้กรอบแนวคิดหลักนิติธรรมและประชาธิปไตยจำกัด นอกจากนี้ยังใช้การวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (Critical Discourse Analysis) เพื่อสกัดข้อจำกัดและประเด็นความย้อนแย้งในการบังคับใช้หลักนิติธรรมภายใต้โครงสร้างอำนาจที่ไม่สมดุล

ผลการวิจัย

จากการศึกษาข้อมูลทางกฎหมาย วรรณกรรม และผลการวิจัยสามารถสรุปได้ตามวัตถุประสงค์ดังนี้

1. บทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2560 มีการบัญญัติหลักนิติธรรมไว้อย่างชัดเจนใน มาตรา 3 ที่กำหนดให้ประเทศไทยเป็นรัฐที่มีระบบการปกครองในรูปแบบประชาธิปไตยโดยยึด หลักนิติธรรมเป็นฐาน ซึ่งสอดคล้องกับหลักสากลที่มองว่าหลักนิติธรรมเป็นรากฐานของการ ปกครองในระบอบประชาธิปไตย(Bingham, 2010) นอกจากนี้ยังมีการกล่าวถึงสิทธิและ เสรีภาพของประชาชนที่ต้องได้รับการคุ้มครองภายใต้กฎหมายอย่างเสมอภาคในมาตรา 26 และ 27 ซึ่งเป็นการสะท้อนหลักการความเสมอภาคและความชอบธรรมตามหลักนิติธรรมสากล

แต่เมื่อนำบทบัญญัติเหล่านี้มาเปรียบเทียบกับมาตรฐานสากล เช่นแนวทางของ องค์การสหประชาชาติและองค์การระหว่างประเทศเกี่ยวกับหลักนิติธรรม พบว่ารัฐธรรมนูญ พ.ศ.2560 ยังขาดรายละเอียดเชิงกลไกที่ชัดเจนในการรับประกันความเป็นอิสระของตุลาการ และการตรวจสอบถ่วงดุลอำนาจ นอกจากนี้การบัญญัติเรื่องหลักนิติธรรมยังมีลักษณะเป็น กรอบกว้างโดยไม่ได้เจาะจงวิธีปฏิบัติหรือมาตรการที่เป็นรูปธรรม ทำให้เปิดช่องว่างสำหรับการ ตีความที่อาจถูกใช้อำนาจรัฐในทางที่ขัดกับหลักนิติธรรมได้ ในมาตรา 188 และ 279 ของ รัฐธรรมนูญ พ.ศ.2560 ยังสะท้อนถึงการให้ความสำคัญกับองค์กรอิสระและกลไกตรวจสอบ ต่าง ๆ ซึ่งในทางทฤษฎีควรช่วยส่งเสริมหลักนิติธรรมผ่านการตรวจสอบและถ่วงดุลอำนาจรัฐ แต่ในการปฏิบัติกลไกเหล่านี้มักถูกจำกัดบทบาทหรือถูกออกแบบให้มีอำนาจจำกัด ส่งผลให้ไม่สามารถทำหน้าที่อย่างเต็มที่ตามที่มาตรฐานสากลกำหนดไว้ได้ (Smith, 2018) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่วุฒิสภาบางส่วนถูกแต่งตั้งโดยคณะรัฐประหาร ทำให้เกิดข้อกังวลเกี่ยวกับความ เป็นอิสระและความโปร่งใสขององค์กรตรวจสอบเหล่านี้

2. การบังคับใช้หลักนิติธรรมภายใต้รัฐธรรมนูญ พ.ศ.2560 ต้องเผชิญกับข้อจำกัดเชิง โครงสร้างของระบบการเมืองไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงที่คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ครองอำนาจผ่านมาตรา 44 ซึ่งให้อำนาจเด็ดขาดโดยไม่ต้องผ่านกระบวนการตรวจสอบ ถ่วงดุล ส่งผลให้หลักนิติธรรมในทางปฏิบัติถูกจำกัดอย่างรุนแรง และกลายเป็นเครื่องมือที่ใช้ เพื่อรักษาอำนาจของรัฐมากกว่าการคุ้มครองสิทธิของประชาชน นอกจากนี้การบังคับใช้ กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจำกัดสิทธิเสรีภาพ เช่นกฎหมายการชุมนุมสาธารณะและกฎหมาย อาญามาตรา 112 ยังแสดงให้เห็นถึงความไม่สมดุลในการใช้หลักนิติธรรม เนื่องจากมักนำมาใช้ ในลักษณะที่จำกัดเสรีภาพของกลุ่มผู้เห็นต่างทางการเมืองเป็นหลัก ในขณะที่กลุ่มอำนาจรัฐ หรือผู้มีอิทธิพลทางการเมืองบางกลุ่มได้รับการยกเว้นหรือลดหย่อนบทลงโทษ ทำให้เกิดการ บิดเบือนหลักนิติธรรมและความไม่เสมอภาคในการบังคับใช้กฎหมาย (Phongpaichit & Baker, 2017)

บทบาทของศาลรัฐธรรมนูญและศาลยุติธรรมในการตีความและบังคับใช้หลักนิติธรรมยังสะท้อนถึงข้อจำกัดในเชิงโครงสร้างและอิทธิพลทางการเมือง ศาลรัฐธรรมนูญไทยมีแนวโน้มที่จะตีความบทบัญญัติรัฐธรรมนูญในลักษณะที่สนับสนุนเสถียรภาพของระบอบและอำนาจรัฐมากกว่าการคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน คำวินิจฉัยหลายคดี เช่นการยุบพรรคการเมืองและการรับรองอำนาจของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ สะท้อนถึงการใช้หลักนิติธรรมอย่างจำกัดและแบบเลือกปฏิบัติ (Khemthong, 2020) ในทางปฏิบัติกระบวนการตรวจสอบถ่วงดุลอำนาจรัฐตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2560 ถูกจำกัดโดยการที่องค์กรอิสระและกลไกตรวจสอบต่างๆไม่สามารถทำงานได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ เนื่องจากมีข้อจำกัดในการแต่งตั้งบุคคลและความเป็นอิสระ รวมถึงแรงกดดันทางการเมืองที่มีผลต่อการดำเนินงาน ส่งผลให้องค์กรเหล่านี้ไม่สามารถปกป้องหลักนิติธรรมและสิทธิเสรีภาพของประชาชนได้อย่างแท้จริง (Smith, 2018)

3. จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่าการธำรงหลักนิติธรรมในบริบทของรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 จำเป็นต้องเผชิญกับอุปสรรคทางโครงสร้างทางการเมืองที่ซับซ้อน ซึ่งรวมถึงการที่อำนาจรัฐยังคงถูกผูกขาดโดยกลุ่มอำนาจที่ไม่ได้มาจากกระบวนการเลือกตั้งโดยตรง อุปสรรคนี้ส่งผลให้หลักนิติธรรมถูกลดทอนบทบาทลง และถูกใช้เป็นเครื่องมือทางการเมืองมากกว่าการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน(Chachavalpongpun,2017) เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว งานวิชาการจำนวนหนึ่งเสนอว่าการสร้างวัฒนธรรมนิติธรรม (Rule of Law culture) ที่เข้มแข็งเป็นสิ่งจำเป็น ซึ่งหมายถึงการเสริมสร้างความตระหนักรู้และความเข้าใจในหลักนิติธรรมในระดับสังคม รวมทั้งการส่งเสริมความโปร่งใสและความรับผิดชอบของภาครัฐในทุกระดับ (Tamanaha, 2004) การพัฒนาวัฒนธรรมนี้จะช่วยสร้างแรงกดดันทางสังคมให้ภาครัฐปฏิบัติตามหลักนิติธรรมอย่างแท้จริง อีกแนวทางที่สำคัญคือการส่งเสริมความเป็นอิสระของตุลาการและองค์กรอิสระต่าง ๆ ซึ่งเป็นกลไกหลักในการตรวจสอบถ่วงดุลอำนาจรัฐ งานวิจัยหลายชิ้นชี้ว่าการออกแบบโครงสร้างการแต่งตั้งและการทำงานขององค์กรเหล่านี้ในรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2560 ยังมีข้อจำกัดที่ทำให้เกิดความไม่เป็นอิสระและอาจถูกแทรกแซงทางการเมืองได้ (Smith, 2018) ดังนั้นการปฏิรูปโครงสร้างเหล่านี้จึงเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อเสริมสร้างหลักนิติธรรมให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

นอกจากการปฏิรูปองค์กรอิสระแล้ว การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐก็เป็นอีกหนึ่งกลไกสำคัญที่จะช่วยธำรงหลักนิติธรรม การเสริมสร้าง

บทบาทของภาคประชาสังคมและสื่อมวลชนเสรีจะช่วยเพิ่มความโปร่งใสในการทำงานของรัฐ และลดการใช้อำนาจโดยมิชอบ (Ginsburg & Simpser, 2014) การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการตรวจสอบถ่วงดุลนี้จะช่วยสร้างสมดุลระหว่างอำนาจและเสริมสร้างความชอบธรรมของรัฐในระดับนโยบายรัฐควรเน้นการส่งเสริมการศึกษากฎหมายและสิทธิมนุษยชน เพื่อเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในหลักนิติธรรมแก่ประชาชนทุกระดับ โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชน และผู้มีบทบาทสำคัญในสังคม ซึ่งจะช่วยสร้างฐานรากที่มั่นคงสำหรับการธำรงนิติรัฐในระยะยาว (Bingham, 2010) นอกจากนี้การสนับสนุนให้เกิดการพัฒนากฎหมายที่ชัดเจน โปร่งใส และสอดคล้องกับหลักนิติธรรมจะช่วยลดความคลุมเครือและการตีความที่เอื้อประโยชน์ต่อผู้มีอำนาจ

อภิปรายผล

ผลการวิจัยในส่วนของการวิเคราะห์บทบัญญัติหลักนิติธรรมในรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2560 แสดงให้เห็นว่ารัฐธรรมนูญฉบับนี้แม้จะบัญญัติหลักนิติธรรมไว้อย่างชัดเจนในถ้อยคำทางกฎหมาย แต่ยังขาดรายละเอียดและกลไกที่เข้มแข็งในการประกันการบังคับใช้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับข้อสังเกตของ Ginsburg (2017) ที่ชี้ให้เห็นว่ารัฐธรรมนูญในระบบประชาธิปไตยจำกัดมักมีข้อจำกัดในเชิงโครงสร้างและไม่สามารถธำรงหลักนิติธรรมได้เต็มที่ในทางปฏิบัติ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับการศึกษาของ Smith (2018) ที่เน้นบทบาทขององค์กรอิสระที่ถูกจำกัดอำนาจและความเป็นอิสระ

ในส่วนของการบังคับใช้หลักนิติธรรมนั้น ผลการวิจัยพบว่าโครงสร้างอำนาจที่ไม่สมดุลและการใช้อำนาจอย่างเด็ดขาด เช่นมาตรา 44 ของรัฐธรรมนูญ มีผลกระทบอย่างมากต่อการจำกัดสิทธิเสรีภาพและการบิดเบือนหลักนิติธรรม ซึ่งสอดคล้องกับข้อสังเกตของ Phongpaichit & Baker (2017) ที่แสดงให้เห็นว่าการใช้อำนาจรัฐในรูปแบบประชาธิปไตยจำกัดมักทำให้หลักนิติธรรมกลายเป็นเครื่องมือทางการเมือง มากกว่าการคุ้มครองสิทธิของประชาชน

อย่างไรก็ตามผลการวิจัยในประเด็นข้อจำกัดของศาลรัฐธรรมนูญและองค์กรตรวจสอบพบว่ามีความขัดแย้งกับแนวคิดนิติรัฐในเชิงทฤษฎีที่เน้นความเป็นอิสระและการตรวจสอบถ่วงดุล (Harding & Leyland, 2011) โดยศาลรัฐธรรมนูญในไทยมีแนวโน้มสนับสนุนเสถียรภาพของอำนาจรัฐมากกว่าการคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน ซึ่งเป็นลักษณะที่

ถูกพบในรัฐที่มีประชาธิปไตยจำกัดตามการศึกษาของ Levitsky & Way (2010) ในประเทศต่าง ๆ เช่น ตุรกีและฮังการี

ในด้านข้อเสนอแนะแนวทางพัฒนาหลักนิติธรรม ผลการวิจัยเน้นย้ำความสำคัญของการสร้างวัฒนธรรมนิติธรรม (Tamanaha, 2004) และการเสริมสร้างความเป็นอิสระของตุลาการ รวมถึงการเปิดโอกาสให้ประชาชนและภาคประชาสังคมมีส่วนร่วม ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางที่ Ginsburg & Simpser (2014) เสนอเพื่อส่งเสริมหลักนิติธรรมในบริบทของระบอบประชาธิปไตยจำกัด ทั้งนี้การศึกษาเน้นว่าการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างและวัฒนธรรมกฎหมายต้องดำเนินควบคู่กันไปเพื่อผลลัพธ์ที่ยั่งยืน

โดยรวมผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าแม้รัฐธรรมนูญพ.ศ.2560 จะตั้งใจที่จะรับรองหลักนิติธรรมในเชิงนโยบาย แต่ข้อจำกัดทางการเมืองและโครงสร้างทำให้การบังคับใช้หลักนิติธรรมในทางปฏิบัติยังไม่เต็มประสิทธิภาพ ความสอดคล้องกับงานวิจัยทั้งในไทยและต่างประเทศชี้ว่าการสร้างหลักนิติธรรมที่แท้จริงต้องการมากกว่าบทบัญญัติในกฎหมาย ต้องอาศัยกลไกทางสังคมและวัฒนธรรมที่เอื้อต่อความโปร่งใสและการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างแท้จริง

สรุป/ข้อเสนอแนะ

งานวิจัยนี้ได้วิเคราะห์บทบัญญัติหลักนิติธรรมในรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2560 ของประเทศไทย พบว่ารัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้กำหนดหลักนิติธรรมไว้อย่างชัดเจนในเชิงนโยบายและกฎหมาย แต่ยังคงขาดกลไกและรายละเอียดที่เข้มแข็งในการบังคับใช้และการกำกับดูแล ทำให้การนำหลักนิติธรรมไปปฏิบัติในทางปฏิบัติมีข้อจำกัดอย่างมาก โดยเฉพาะในบริบทของโครงสร้างอำนาจที่ไม่สมดุลและมีอำนาจนอกระบบ การบังคับใช้หลักนิติธรรมยังถูกจำกัดโดยบทบาทและความเป็นอิสระขององค์กรตุลาการและองค์กรตรวจสอบที่ถูกแทรกแซงทางการเมือง ส่งผลให้เกิดการใช้อำนาจอย่างเลือกปฏิบัติและลดทอนสิทธิเสรีภาพของประชาชนอย่างไม่สมดุล งานวิจัยยังชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการพัฒนาวัฒนธรรมนิติธรรม การส่งเสริมความเป็นอิสระขององค์กรตุลาการ และการเพิ่มบทบาทของภาคประชาชนและภาคประชาสังคมในการตรวจสอบและถ่วงดุลอำนาจรัฐ เพื่อเสริมสร้างหลักนิติธรรมให้เป็นจริงและยั่งยืนในระยะยาว ซึ่งจากการวิจัยผู้วิจัยได้ข้อเสนอแนะจากการวิจัยดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 การปฏิรูปโครงสร้างองค์กรตุลาการและองค์กรตรวจสอบรัฐ เพื่อเพิ่มความเป็นอิสระและความโปร่งใส ลดการแทรกแซงทางการเมือง เพื่อให้กลไกตรวจสอบถ่วงดุลทำงานได้อย่างเต็มประสิทธิภาพและธำรงหลักนิติธรรมอย่างแท้จริง

1.2 การส่งเสริมวัฒนธรรมนิติธรรมในสังคม เผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับหลักนิติธรรม สิทธิเสรีภาพ และบทบาทของประชาชนในการตรวจสอบอำนาจรัฐผ่านสื่อและการศึกษาทุกระดับ เพื่อสร้างความตระหนักรู้และแรงกดดันทางสังคมให้ภาครัฐดำเนินการตามหลักนิติธรรมอย่างจริงจัง

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาการเปรียบเทียบหลักนิติธรรมระหว่างรัฐธรรมนูญของประเทศเพื่อนบ้าน เช่น มาเลเซีย อินโดนีเซีย หรือเวียดนาม จะช่วยให้เห็นข้อดีข้อด้อยและแนวทางปฏิบัติที่สามารถปรับใช้ในบริบทไทยได้อย่างเหมาะสม

2.2 ศึกษาผลกระทบของหลักนิติธรรมต่อการพัฒนาประชาธิปไตยในระดับท้องถิ่น การวิจัยเกี่ยวกับการบังคับใช้หลักนิติธรรมในระดับท้องถิ่น และชุมชนจะช่วยให้เข้าใจภาพรวมและปัญหาที่เกิดขึ้นในบริบทที่แตกต่างจากระดับประเทศ

เอกสารอ้างอิง

Bingham, T. (2010). *The Rule of Law*. London: Penguin Books.

Chachavalpongpun, P. (2017). Thailand's Rule of Law: The Gap Between Constitutional Text and Political Reality. *Asian Survey*, 57(4), 616-637.
<https://doi.org/10.1525/as.2017.57.4.616>

Dicey, A. V. (1885). *Introduction to the Study of the Law of the Constitution* (10th ed.). London: Macmillan.

Ginsburg, T. (2017). Judicial Independence in New Democracies: Lessons from the Thai Constitutional Court. *Journal of Democracy*, 28(4), 141-155.
<https://doi.org/10.1353/jod.2017.0062>

Ginsburg, T., & Simpser, A. (2014). *Constitutions in Authoritarian Regimes*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Harding, A., & Leyland, P. (2011). Judicial Independence in the Twenty-First Century. *Law Quarterly Review*, 127, 257-275.
- Khemthong, S. (2020). Constitutional Courts and Political Control: The Thai Experience. *Journal of Southeast Asian Studies*, 51(3), 432-449. <https://doi.org/10.1017/S0022463420000254>
- Levitsky, S., & Way, L. A. (2010). *Competitive Authoritarianism: Hybrid Regimes After the Cold War*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Phongpaichit, P., & Baker, C. (2017). *Thailand's Political Economy: Growth, Inequality, and Democratization*. Kuala Lumpur: Cambridge University Press.
- Raz, J. (1979). *The Authority of Law: Essays on Law and Morality*. London: Clarendon Press.
- Smith, M. (2018). The Independence of Judicial Institutions in Thailand: Challenges and Reforms. *International Journal of Constitutional Law*, 16(2), 432-455. <https://doi.org/10.1093/icon/moy061>
- Tamanaha, B. Z. (2004). *On the Rule of Law: History, Politics, Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.